

האם הוא כמוכר שדהו מפני רעתה, דמי, משום שאומדים אנו את דעתו שאם היה חפץ להותיר שדה זו ברשותו היה טורח ומוצא קונה לשדהו הקטנה. ואם לא טרח, ודאי חפץ הוא למוכרה אף בלא שהיה זקוק למעות, או לא?

ומסקינן: תיקו.

שנינו במשנה: שבר את החמר ואת הקדר וכו' שובר עליהן או מטעין:

והוינן בה: עד כמה מעות שוכרו עליהן, ועליהם לשלם שכרם?

אמר רב נחמן: עד כדי שכרן שקצב עמהן בתחילה.

ומקשה הגמרא: איתיביה רבא לרב נחמן ממה ששנינו: שוכר עליהן עד ארבעים וחמישים זוז, והוא סכום גדול בהרבה משכרן?

אמר ליה: כי תניא ההיא, ששוכר עליהן עד ארבעים וחמישים זוז, כגון שבאתה חבילה, כלי אומנותן, לידו, (52) ומהם הוא רשאי לגבות את שכר הפועלים האחרונים עד

אמר ליה: תתרגם שמעתיד שקונה, דוקא כמוכר שדהו מפני רעתה, ומוכיחים הדברים שחפץ למוכרה אף אם לא יקבל מעותיו מיד, שהרי לא מכרה מחמת שהיה דחוק במעות.

ועתה הגמרא דנה, באלו מקרים מעשיו מוכיחים שאכן דחוק הוא, ובאלו מקרים הוא מסכים למוכרה אפילו שלא נתן לו מעותיו מיד.

פשיטא, אם בעי לזבוני שדה קטנה המוערכת במאה זוז, ולא אשכח קונה לשדהו, וזבין שדה גדולה המוערכת במאתים זוז, ונתן לו מאה, ונשאר חייב לו עוד מאה, וקא עייל ונפיק אזוזי, ודאי לא קני. שהרי על כרחו מכר שדה זו, מחמת שלא מצא קונה לשדה הקטנה יותר, ויכול לומר שרוצה את מעותיו בכדי לקנות לכל הפחות שדה אחרת קטנה במקומה.

אלא, אי בעי לזבוני שדה המוערכת במאה זוז, ולא אשכח קונה לשדהו, ואי טרח הוא משכח, ולא טרח, וזבין שדה גדולה המוערכת במאתים, וקא עייל המוכר ונפיק אזוזי, מאי?

52. שאם כבר שילם להם, פטורים. אכן התוספות מבארים את דברי הגמרא באופן אחר, שדרך האומנין לתת פקדון לשוכר שאם יחזרו בהם יגבה מהפקדון. ומשום כך הקשו, פשיטא שנוטל מהחבילה? ותירצו שנסתפקה הגמרא שמה אין זה אלא אסמכתא בעלמא, ואסמכתא לא קניא. או שמה לא נתרצו הפועלים שגבה מהחבילה אלא מעט, ולא עד ארבעים וחמישים זוז.

52. הקשו האחרונים, ממה נפשך, אם מחויבים להשלים לבעל הבית את נזקו, יתנו אף כשלא באה חבילה לידו. ואם פטורים, לא יגבה גם מהחבילה? ומבארים האחרונים, כיון שספק הוא שמה היה יכול למצוא פועלים בזול אם היה טורח, אינו יכול לתבוע מהם להשלים חסרונו, לפי שהמוציא מחבירו עליו הראיה. אבל אם באה חבילה לידו, הוא המוחזק ורשאי לגבות ממנה מעותיו. וכן משמע בדברי רש"י, וז"ל "עד כדי שכרן — מה שהוא חייב להן". ומשמע,

ארבעים וחמישים זוז.

מתניתין:

החלק הראשון של משנתנו עוסק בשוכר בהמה אשר מפיר את תנאי השכירות שלו:

השוכר מחבירו את החמור, אם שכרו על מנת להוליכו בהר, כלומר בראש ההר, ושינה מתנאי השכירות, והוליכו בבקעה, (53) שהוא מקום נמוך ומוקף הרים, או להיפך, ששכרו על מנת להוליכו **בבקעה והוליכו בהר, אפילו אם זו [הדרך שבה] אורכה עשר מילין, וזו [הדרך שבבקעה] אורכה עשר מילין, ואפילו אם הדרך שבראש ההר חלקה וישרה כמו אותה שבבקעה,** (54) **ומתה החמור, חייב השוכר לשלם למשכיר את שווי הנזק שנגרם לחמור.** (55)

וממשיכה המשנה:

השוכר את החמור על מנת להוליכו בהר,

ושינה מתנאי השכירות, והוליכה בבקעה, אזי, **אם החמור החליקה וניזוקה, השוכר פטור** מלשלם את הנזק, לפי שלא פשע בשמירתה. והטעם, שאם היה מוליכה בהר, הסבירות שהבהמה תחליק היתה רבה יותר, שהרי ההר חד ומשופע לצדיו.

ואם הבהמה הוחמה, ניזוקה מחמת החום וההבל, השוכר נחשב פושע בשמירת החמור, כי אפשר שאם היה מוליכה בהר היא לא הייתה מתחממת, שהרי אוויר ההר קר מאוויר הבקעה, (56) ולכן הוא **חייב** לשלם את הנזק.

ואם שכר את החמור על מנת להוליכה **בבקעה, ושינה מתנאי השכירות, והוליכה בהר, אזי להיפך, אם החליקה חייב.** משום שפשע בשמירתה, לפי שהסוכי להחליק בהר, שהוא חד ומשופע, רב יותר מאשר בבקעה.

ואם הוחמה, פטור. שהרי אם היה מוליכה

השכירות עד הזמן שהזקה. ולכאורה לדעת הפוסטים מדמי השכירות, אף אם לא הוזקה הבהמה יתכן שפטור מלשלם, כיון שמיד כשינה מתנאו של המשכיר בטלה השכירות ואינו אלא גזלן. אכן לפי המתבאר בב"ק צ"ז כיון שעומדת הבהמה לצורך השכרה חייב לשלם כשוכר [אם לא הוזקה].

56. הקשו התוספות אף שאנוס הוא שהרי בבקעה ודאי היתה מתחממת יותר, מכל מקום נחייבו למאן דאמר תחילתו בפשיעה וסופו באונס חייב? [כלומר שומר שפשע בשמירתו ולבסוף הוזקה מחמת אונס חייב כאילו מתה מחמת פשיעתו] מתרצים התוספות דתחילתו בפשיעה וסופו באונס חייב. דוקא אם בא האונס

53. אבל אם לא התנה המשכיר בפירוש שיוליכה דוקא בהר או בבקעה, רשאי השוכר להוליכה היכן שירצה [ריטב"א].

54. ואפילו אם זו שהלך בה קצרה יותר מהשניה גם כן חייב [תוספות וריטב"א].

55. הריטב"א מביא מחלוקת הראשונים, אם חייב רק בדמי הבהמה או גם בתשלום דמי השכירות. כאשר דעת הסוברים שמשלם רק את דמי הבהמה, משום שכאשר שינה מתנאו של המשכיר בטלה השכירות, ואינו אלא כגזלן וחייב בנזקה. ודעת המחייבים בדמי השכירות שלא בטלה השכירות כשינה מתנאו של המשכיר, אלא כשמתה. ועל כן משלם את דמי

בבקעה, האפשרות שהבהמה תתחמם היתה רבה יותר, ולכן אין הוא נחשב פושע בשמירתה.

אלא, שאם החמור התחממה **מחמת המעלה**, דהיינו מקושי העליה לראש ההר, **חייב השוכר**, לפי שהעלאת החמור להר, היא שגרמה להתחממות החמור.⁽⁵⁷⁾

החלק הבא של המשנה עוסק בחמור שניזוק בתוך זמן השכירות, אימתי חייב המשכיר להעמיד לשוכר חמור אחר:

השוכר את החמור לזמן מסויים, והבריקה – התעוורה, **או שנעשית אנגריא**, שנלקחה לעבודת המלך, והשוכר תובע מהמשכיר להעמיד לו חמור אחרת, במקומה, למשך

הזמן שנותר עד תום תקופת השכירות, **אומר לו המשכיר לשוכר: הרי שלך לפניך!** טול את החמור [שעדיין ראויה למלאכה] כפי שהיא, כי כשם שמזלי הרע גרם לי להפסיד, כך גם מזלך הרע הוא שגרם לך להפסיד,⁽⁵⁸⁾ ואין אני חייב להעמיד לך חמור אחרת.

אבל אם החמור **מתה או נשברה** רגלה, ואינה ראויה עוד למלאכה כלל, שנמצא השוכר מפסיד את כל דמי השכירות, **חייב המשכיר להעמיד [לו] חמור**, דהיינו, למכור את עור החמור ואת נבלתו [להאכילה לכלבים], ולהוסיף כסף, ולקנות חמור עבור השוכר, או ישכור עבורו חמור, למשך הזמן שעד תום תקופת השכירות.⁽⁵⁹⁾ ⁽⁶⁰⁾

מחמת הפשיעה. אבל באונס שיש להניח שהיה קורה אף בלא פשיעתו פטור. והריטב"א תירץ שכאן אינו נחשב פושע ממש שהרי דרך בהמה ללכת לעיתים בהר ולעיתים בבקעה, אלא נחשב כפשיעה כעין גניבה ואבידה. [ועיין תוספות ד"ה רבי יוסי בסופו].

57. דנו התוספות, כיצד ניתן לדעת שלא הוחמה מחמת המעלה? וביארו, כגון שכאשר עלתה לא התחממה, ורק לאחר זמן תוך כדי הליכתה בראש ההר הוחמה. ודקדקו האחרונים בדבריהם, שאם אכן מסופק הוא שמא הוחמה מחמת המעלה, חייב. והטעם משום שחייב להישבע שבועת השומרים שלא פשע, ואינו יכול להשבע, שהרי אינו יודע, וכל שאינו יכול להשבע משלם [ב"מ ו']. אכן בתוספות הרא"ש מבואר שאין לחייבו אלא אם כן ברור הדבר שהוחמה מחמת המעלה.

58. שחמורי התעוורה, ולא תשלם לי שכרי על הזמן שהיה החמור בעבודת המלך. ומה דרשאי

לומר לו הרי שלך לפניך, זהו רק לענין שאינו חייב להעמיד לו חמור אחר [נמוקי יוסף בשם ראב"ד ובשטמ"ק בשם הריטב"א].

ומה שבסיפא כשמתה חייב להעמיד לו בהמה אחרת במקומה, נתבאר ברש"י שכרישא מדובר שיכול גם עתה להעשות מלאכתו על ידי הדחק. אבל בסיפא מדובר כשמתה הבהמה, ומשום כך שוכר לו אחר. וכך אם שכר בהמה לרכב עליה ועתה אינה ראויה לכך, אפילו שראויה למלאכת אחרות חייב להעמיד לו אחרת. [רמב"ם בפירוש המשניות]

59. "או יחזיר לו שכרו" [רש"י]. מבואר ברש"י שאין המשכיר חייב דוקא להעמיד לשוכר בהמה אחרת, אלא רשאי להחזיר לו את דמי השכירות. וכן כתב הרמב"ן [דף עט].. אבל דעת רוב הראשונים, שמדובר באופן שעשו קנין ביניהם, ונתחייב המשכיר שאם תנזק יעמיד לו אחרת במקומה. והאריכו הראשונים לדון איזה קנין עשו ביניהם, דעת הראב"ד [הובא בריטב"א]

גמרא:

מקשה הגמרא: **מאי שנא רישא, דלא קא מפליג,** שאינה מחלקת בין המקרים, אם החליקה החמור או שהוחמה [בהר ובבקעה], **ומאי שנא סיפא,** סוף המשנה, **דקא מפליג** – שמחלקת בין אם החליקה לבין אם הוחמה.

כלומר, הרי מתחילת דברי המשנה נראה שאין חילוק בין אם החליקה לבין אם הוחמה, ומשמע שבשני המקרים השוכר חייב. ואילו בהמשך המשנה מבואר שיש חילוקים בדבר. ויש להבין מה ההבדל ביניהם.

ומביאה הגמרא ארבעה הסברים לדברי המשנה ברישא.

ההסבר הראשון:

אמרי דבי רבי ינאי, רישא עוסקת בבהמה שלא החליקה ולא הוחמה, אלא שהמשכיר יכול לטעון ולומר, **שמתה** הבהמה **מחמת** ששהתה באויר שאינה מורגלת בו. ולכן, אם שכר את הבהמה על מנת להוליכה בבקעה, והוליכה בהר ומתה, חייב. **דאמרינן: אוירא דהר קטלה!** אנו אומרים שאויר ההר גרם למותה, ונמצא שפשע בשמירתה.

וכן אם שכר את הבהמה על מנת להוליכה בהר, והוליכה בבקעה ומתה, חייב. היות **ואמרינן: אוירא דבקעה קטלה,** (61) אויר הבקעה הוא זה גרם למותה, ונמצא שפשע בשמירתה. לכן, השוכר חייב בשני המקרים שבראש משנתנו.

ומביאה הגמרא הסבר נוסף:

רבי יוסי בר חנינא אמר: המקרה שבו עוסקת הרישא של המשנה הוא **בפגון שמתה** הבהמה **מחמת אובצנא,** העייפות

להוסיף מעות משלו על דמי הנבילה בכדי לשכור לו חמור אחר. לפיכך ביארו הראשונים, שמשנתנו באמר לו חמור סתם. ובדעת רש"י נתקשה הרא"ש בסימן י', דברש"י מבואר שמדובר באמר לו חמור זה, ואף על פי כן כתב רש"י שמוסיף המשכיר מעות על דמי הנבילה בכדי לשכור לו חמור אחר? והמהרש"א במהדו"ב מיישב את דברי רש"י, שאכן אינו חייב להוסיף מעות, אלא רש"י אומר עצה בכדי שלא יכלה את כספו שכדאי למשכיר לרכוש חמור אחר ולהעמידו לשוכר.

61. לדעת רש"י רשאי השוכר לטעון אוירא דהר קטלא, אפילו אם לא ידוע שבאותו היום היה האויר שונה בהר מבבקעה. אבל התוספות כתבו שאין המשכיר יכול לטעון כך, אלא אם

שקנו בסודר. לעומת זאת הנמוקי יוסף מביא דעת יש מפרשים, שכבר שילם לו את דמי השכירות, וסברו ששכירות מטלטלין נקנה בכסף. [אף שמטלטלין עצמם לא נקנים בכסף שמא יאמר לו המוכר נשרפו חיטך בעליה]. ודעת הרא"ש [סימן י'] שקונה זכות זו במשיכת החמור. ומבאר הפרישה [סימן ש"י] שהראב"ד סבר שבמשיכת החמור אינו קונה אלא את החמור הזה. אבל להתחייב להעמיד לו חמור אחר לא מהני משיכה.

60. בגמרא להלן [עט]. מבואר, דדוקא אם נתחייב המשכיר לשוכר חמור "סתם" [ולא חמור מסוים] ומת החמור, יעמיד לו חמור אחר. אך אם השכיר לו חמור "זה" [מסוים], רק החמור הזה משועבד לשכירות, ואין המשכיר חייב

והמאמץ מסחיבת המשא.

וגם לפי הסבר זה, הבהמה לא החליקה ולא הוחמה, אלא מתה משום שהתאמצה יותר מכפי כוחה, ולכן, אם שכרה על מנת להוליכה בבקעה, ושינה והוליכה בהר, יכול המשכיר לטעון כי בגלל השינוי היא מתה, מכיוון שהתאמצה לעלות לראש ההר, ולא נותר בה עוד די כוח לעבודת הסחיבה, וזה גרם למותה.

ואם שכרה על מנת להוליכה בהר, ושינה והוליכה בבקעה, יכול המשכיר לטעון כי בגלל השינוי מתה, מכיוון שאין די אויר בבקעה, לא היה לה כוח לעבודת הסחיבה [אפילו שלא הוחמה, כי אם הייתה בהר, היה האוויר שם נותן בה כוח]. והואיל ומחמת פשיעת השוכר [ששינה] מתה, יש לחייבו בשני המקרים שבראש משנתנו.

ההסבר השלישי:

רבה אמר: המקרה שבו עסקינן בתחילת המשנה, הוא כגון שהכשיה נחש, ומתה. [גם לפי הסבר זה הבהמה לא החליקה ולא הוחמה].

לפי רבה, טענת המשכיר היא, אם השוכר לא היה משנה, ומוליכה רק במקום שעליו סוכם ביניהם, לא הייתה הבהמה מוכשת, ומשום ששינה והוליכה למקום אחר [שבו היה נחש], הוכשה ומתה. לפיכך יש לחייב את השוכר בשני המקרים שבראש משנתנו.⁽⁶²⁾

ההסבר האחרון:

רבי חייא בר אבא אמר בשם רבי יוחנן: הא מני? [הרישא של המשנה] בשיטת מי היא אמורה? בשיטת רבי מאיר היא, דאמר: כל המעביר על דעת בעל הבית, נקרא גזלן.

עמ-ב

דהיינו: כל הנוטל חפץ מחברו [כגון שוכר או אומן] כדי לעבוד בו, ומשנה בעבודתו מרצונו של בעל החפץ, נחשב כגזול את החפץ.⁽⁶³⁾

ולפיכך עומדת הבהמה ברשותו, לחייבו בכל אונסיה, כדין גזלן.

ולכן, אם שינה השוכר מתנאי השכירות, והולך את הבהמה במקום שאינו על דעת

אונס גמור היא, ואם כן למה חייב השוכר בניזקה? וביארו הראשונים [תוספות רבינו פרץ, ריטב"א] שהואיל ופשע בשמירתו והוליכה בהר, אף שמתה באונס חייב. לפי שתחילתו בפשיעה וסופו באונס חייב. אבל התוספות [בסוף ד"ה רבי יוסף] כתבו, שפעמים מצויים נחשים יותר בהר מבבקעה, ועל כן פשע במה שהוליכה שם.

63. המעביר על דעת בעל הבית נקרא גזלן, אפילו אם שינה בדברים שאינם פשיעה ממש, ומשום כך במשנתנו אף אם נתן לו על מנת

ידוע שהיה האויר שונה בהר באותו יום. והריטב"א הוסיף עוד יותר, שדוקא אם ניכר בה שמתה מחמת האויר השונה. וביאור דעת רש"י כתב הכוס ישועות, שדבי רבי ינאי סברו כאביי [לו ב], לגבי שומר שפשע בשמירתו ויצאה הבהמה לאגם, שלדעת אביי יכול לומר לו אוירא דאגם קטלה. וכתב הבית אהרון שבסוגין אף רבא יודה לזה, שהרי מצוי הדבר שאויר ההר שונה מהבקעה.

62. שיטת רבא טעונה ביאור, שהרי הכשת נחש